

Asia: VN/13551/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös Kiertotalouden strategisesta ohjelmasta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Valtioneuvoston periaatepäätös on tärkeä askel eteenpäin kiertotalouden edistämiseksi Suomessa. Kunnat on esitetty ohjelmaehdotuksessa kiertotalouden avainpelaaajiksi ja yhdymme näkemykseen, että kunnilla on tässä merkittävä rooli. Lahden kaupunki on edistänyt pitkään kiertotaloutta sekä omassa että alueen toiminnassa kehittäen muun muassa edelläkävijänä alueen jätehuoltoa ja sen ympärillä toimivaa yritysekosysteemiä, huomioimalla kiertotalousnäkökulmat julkisissa hankinnoissa sekä perustamalla hiilineutraalin rakentamisen kehityskeskukseen. Kehityskeskukseen tavoitteena on muun muassa löytää uusia tapoja rakennusten kiertotalouteen tutkimalla ja toteuttamalla purkurakennusten rakennusosien ja materiaalien kierrättämistä paikan päällä tai lähialueella.

Kuntien rooli korostuu myös alueiden kiertotalouden kokonaiskuvan hahmottamisessa sekä meneillään olevien hankkeiden ja tavoitteiden yhdistämisessä. Kunnalla voi olla merkittävä rooli eräänlaisena koordinoijana, joka pystyy kartoittamaan kiertotalouden kokonaiskuvaa sekä löytämään yhteistyömahdollisuuksia isompien hankkeiden edistämiseksi. Tässä työssä esimerkiksi kunnalliset tai alueelliset kiertotalouden tiekartat ovat hyödyllisiä työkaluja. Näemme, että kiertotalouden toimiin keskittyvä alueellinen tiekartta on hyvä yhdistää myös muihin toimenpideohjelmiin ja asetettuihin ympäristötavoitteisiin. Tiekarttaan kirjattavat toimet linkittyisivät silloin sujuvasti myös jo olemassa oleviin päästövähennyssuunnitelmiin ja ympäristöohjelmiin, jolloin eri suunnitelmat eivät myöskään olisi ristiriidassa keskenään.

Erittäin tärkeänä nähdään edelleen, että kiertotalouden käsitettä tuodaan yhä enemmän kansalaisten tietoisuuteen, jotta kiertotalouden ei koeta liittyvän pelkästään jätehuoltoon ja kotitalouksissa tehtävään lajitteluun. Kiertotalous on terminä edelleen monelle vieras, ellei työskentele aiheen parissa. On oleellista, että kiertotalous nähtäisiin laajana kokonaisuutena erilaisia toimia, joilla pidennetään raaka-aineiden ja materiaalien käyttöikä ja kehitetään uusia ratkaisuja luonnonvarojen kestäväälle käytölle.

Kunnalla on merkittävä potentiaali kehittää alueen kiertotaloutta konserniyhtiöiden kautta, esimerkiksi vesi- ja jätehuollon sekä energia- ja rakennusyhtiöiden kautta. Voi jopa olla, että konserniyhtiöiden toimien kautta kiertotalouden edistämismahdollisuudet alueella ovat merkittävämpiä. Tästä hyvänä esimerkkinä Kujalan kierrätyskosysteemi, jossa konserniyhtiöt ja yksityiset yritykset ovat saaneet aikaan kannattavaa liiketoimintaa toistensa sivu- ja jätevirroista.

Ehdotuksessa todettiin, että kiertotaloutta edistävää koulutusta tulee järjestää varhaiskasvatuksesta lähtien. Koulujen ja oppilaitosten tulisi noudattaa hiilineutraalin kiertotalouden periaatteita myös omassa toiminnassaan. Olisiko mahdollista, että opetus- ja kulttuuriministeriö tai opetushallitus edellyttäisi opetussuunnitelmien toimenpiteiden tapaan oppilaitoksilta tiettyjä toimintatapoja. Nämä kriteerit voisivat olla esimerkiksi rahoituksen ehtona. Oppilaitoksilla voisi olla käytössä toimintatavat ruokajätteen hävikin estämiseksi tai voitaisiin määritellä, että tietty osa oppilaitoksen kalustehankinnoissa tulisi olla hyödynnettäviä kierrätysmateriaaleja. Toki näitä toimenpideohjeita voi kuntakin asettaa, mutta valtakunnallisella ohjauksella muutokset olisivat kattavampia.

Ohjelmaan on kirjattu hyvä visio vähentää primääriraaka-aineiden kokonaiskulutusta tietyllä tasolla. Korostamme myös raaka-aineiden käytössä kaskadiperiaatteen tärkeyttä, ja hyvä että se oli tuotu esille ohjelmassa useammassakin kohdassa. Neitseelliselle raaka-aineelle pitää myös saada korkeampi hinta kuin vastaavalle kierrätetylle materiaalille verotuksen tai muun taloudellisen ohjaukskeinon kautta. Niin kauan kuin uusi raaka-aine on halvempaa kuin kierrätetty, ei saada muutosta aikaan.

Ohjelmaehdotuksessa kiertotalouden edistämisen seuraamiseksi esitetyt indikaattorit keskittyvät edelleen materiaalien määriin, tosin poikkeuksena ovat ekoinnovaatiot ja kiertotaloustoimialat ja liikevaihto. Olisiko mahdollisuuksia löytää myös jotain muita indikaattoreita, jotka kuvaisivat lainaus-, vuokraus-, korjaus-, yhteiskäyttöpalveluita?

Ehdotuksessa mainitaan hankintojen yhteydessä kiertotalouden edistymistä mitattavaksi indikaattoreilla. Yhtenä indikaattorina on mainittu ”Innovatiiviset julkiset hankinnat”. Tässä mittarissa voi mahdollisesti olla haastetta, sillä kiertotaloutta voidaan edistää myös normaaleilla hankintamenettelyillä. Esimerkiksi Lahdessa on voimassa oleva puitejärjestely käytetyille kalusteille, ICT-laitteet käytetään uudelleen sen jälkeen, kun ne poistetaan kaupungin käytöstä, molemmat ovat ”normaaleja” hankintoja ja edistävät kiertotaloutta.

On todella hyvä, jos rahoitusmahdollisuuksia lisätään yrityksille (=julkisissa hankinnoissa tarjoajille) esimerkiksi vähähiilisten tuotteiden kehittämiseen. Se takaa myös julkisille hankkijoille mahdollisuuden asettaa tähän liittyviä kriteerejä tarjouspyyntöihin, kun soveltuvia tuotteita saadaan markkinoille. Kaikilla PK-yrityksillä ei ole kuitenkaan resursseja, osaamista tai aikaa täyttää rahoitusten hakupapereita. Tähän tarvitaan apua ja neuvontaa esimerkiksi kunnalta. Olisi hyvä kiertotaloutta edistävien rahoitettujen projektien onnistumisen kannalta, että toimijat voisivat keskittyä itse projektien kehittämiseen, jolloin rahoitusten hakuun liittyvä osaaminen ja tuki tulisivat alueellisilta osaavilta toimijoilta. Lisäksi tarvitaan selkeää neuvontaa, miten ja mistä yritykset löytävät itselleen sopivat rahoitusmahdollisuudet.

Lahdessa on aloittanut Hiilineutraalin rakentamisen kehityskeskus syksyllä 2020. Lahden kaupunki ja kaupungin rakennuttajayksiköt tarjoavat tuotekehitys- ja tutkimusalustan hiilineutraalin rakentamisen, kestäväen kehityksen ja kiertotalouden innovaatioiden suunnittelemiseen ja testaamiseen. Kehittämiskeskus toimii linkkinä, joka yhdistää oppilaitokset, ammattikorkeakoulun, yliopiston, tutkijat ja rakennusalan yritykset ja ammattilaiset. Lahden kaupungin Hiilineutraalin rakentamisen kehityskeskus voisi toimia ohjelmassa esitetyn ”kansallisen osaamisverkoston” alueellisena pilottina. Keskus on virtuaalinen, joten siitäkin syystä verkoston rooli on erityisen tärkeä.

Koronaepidemian aikana tehdyn teknologiaharppauksen ja etätönteon oppimisen kautta on havaittu, että suuri osa toimisto- ja työtiloistamme on turhia. Energia- ja materiaalitehokkuuden saavuttamiseksi rakennusten käyttöastetta tulisi nostaa, jotta turhalta rakentamiseen ja niiden energiankäyttöön kuuluvien luonnonvarojen käytöltä vältytään.

Samaa ajatusta edistää korjausrakentamisen lisääminen suhteessa uudisrakentamiseen. Korjausrakentamisen koulutusta ja muuta osaamista pitää edistää, samoin kuin kiinteistöjen omistajien halukkuutta korjaamiseen. Kaavoituksessa tulee tutkia enemmän täydennysrakennusvaihtoehtoja kuin purkamisvaihtoehtoja, tosin osalle huonokuntoisesta rakennuskannasta purkaminen on ainoa vaihtoehto.

Uusien rakennusten suunnittelussa (ja suunnittelun opetuksessa) tulee opetella uudenlaisia teknologisia ratkaisuja, joilla rakennuksien tuleva korjaus mahdollistuu. Suunnittelijan tulisi siis uusia rakennuksia suunnitellessaan ottaa huomioon myös, miten tuleva korjaus toteutetaan.

Olisi myös luovuttava MRL:ää ohjaavasta ajattelutavasta, että rakennuksen elinkaari muodostuu rakennusvaiheesta, käyttövaiheesta ja purkuvaiheesta. Sen sijaan olisi siirryttävä ajatusmalliin, jossa rakennuksen elinkaari on kierto, jossa kuntotutkimusten ja korjaussuunnittelun kautta siirrytään aina uudelleen käyttövaiheeseen. Purkuvaiheeseen mentäisiin vain poikkeustapauksissa. Tähän liittyy tietysti edellä mainittu uuden suunnittelufilosofian omaksuminen yhteiskunnan tasolla.

Nyt rakennetaan betonista, jatkossa enemmän puusta, mutta pitkässä juoksussa pitäisi päästä siihen, että rakennamme uudet rakennukset vanhojen rakennusten purkujätteestä. Tämän edistämiseksi pitää tehdä tutkimus- ja kehitystyötä siinä, miten jäte muutetaan rakennustavaraksi ja miten se saadaan tässä kierrossa CE-merkittyä. Esimerkkinä purkubetonin tai tiilijätteen uudelleenkäyttö rakennuksiin. Tämä vaatii kansallisia pilotteja, johon Lahdella olisi erittäin hyviä mahdollisuuksia toimia pilotointialueena.

Kiinnitimme huomiota siihen, että ohjelmaehdotuksessa ei nosteta esille CE-merkintää, joka usein aiheuttaa ongelmia ja estää rakentamisen kiertotaloutta. Kaikki käytettävät rakennusosat, myös

esimerkiksi maan alle työnnettävä betonimurska, pitää olla CE-merkittyjä ja tuotetestattuja tarkoitettuun käyttöön. Vain omaan käyttöön voi laittaa muita materiaaleja tai tavaroita. Niinpä luvanvaraisessa rakentamisessa kierrätysmahdollisuudet ovat hyvin rajalliset (esimerkiksi betonimurskalle) ilman, että materiaali testataan ja sille hankitaan CE-merkintä.

CE-merkinnän hankkiminen tuotteelle on kuitenkin vaivalloista ja kallista, joten kierrätys estyy automaattisesti useammilta materiaaleilta. Volyymit eivät riitä kattamaan hakuprosessin kustannuksia. Valmista ratkaisua ongelmaan meillä ei ole ehdottaa, paitsi miettimällä uudelleen ohjeita, joissa selkeästi kielletään paikallisen hyväksynnän antaminen tuotteelle, jolla on markkinoilla CE-merkitty kilpailija. Esimerkiksi betonimurskeen kohdalla tämä aine on luonnonsepele, jolla on CE-merkintä. Tällöin esimerkiksi Lahden rakennusvalvonta ei voi sallia betonimurskan käyttöä, vaan sen on pakko vaatia talojen ja pihojen alle luonnonkalliosta murskattua ja seulottua sepeleä, nykyisten ohjeistusten mukaisesti.

Digitalisaatiota tarvitaan rakentamisen ja niiden ylläpidon eri tahojen yhdistämiseen ja toimintojen tehostumiseen automaation myötä. Rakentamisessa ja ylläpidossa tarvitaan konkreettisia toimenpiteitä, jotta digitalisaatiosta olisi tulevaisuudessa enemmän hyötyä. Erittäin odotettu muutos maankäyttö- ja rakennuslain uudistuksessa on, että talon rakennuksen rakennusmateriaaleista pitää tehdä digitaalinen aineisto. Se tulee varmasti helpottamaan korjauksia ja uudelleen käyttöä. Lisäksi digitalisaation lisääminen asumisessa on tärkeää ja esimerkiksi Lahden kaupunginkonserniyhtiö Lahden Talot tulee lisäämään digitalisaatiota myös tarjoamissaan palveluissa asukkaille.

Rahkonen Jenni
Lahden kaupunki